

1947 TÜRKİYE-ÜRDÜN DOSTLUK ANTLAŞMASI VE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ PAKİZE ÇOBAN KARABULUT*

Z

Türkiye ve Ürdün arasındaki ilişkilerin geliŐtirilmesi amacıyla Kral Abdullah 1947 yılında Türkiye'ye gelerek Ankara ve İstanbul'u ziyaret etmiş, ziyaret sürecinde iki ülke arasında Ankara'da dostluk antlaşması imzalanmıştır. Hem Kral Abdullah hem de İsmet İnönü tarafından antlaşmanın büyük Suriye oluşumuyla ilgili olmadığı belirtilmiş ve Suriye'nin bu antlaşmaya dair olumsuz düŐüncelerinin yok edilmesi adına, Birleşmiş Milletler (BM) vurgusu yapılarak antlaşmanın amacının bölge huzurunu sağlamak olduğundan bahsedilmiştir. Ancak antlaşmanın ardından, konunun basında yer almasıyla Suriye'deki Arap milliyetçileri, antlaşma üzerinden dış politikada Türkiye'ye olumsuz bir üslup kullanmaya başlamıştır. Aynı zamanda 1947 Türkiye-Ürdün Dostluk Antlaşması ve Kral Abdullah'ın antlaşma hakkındaki söylemleri Arap milliyetçilerinin ülke'deki özellikle Türk azınlıklarına karşı sert tutumunu arttırmıştır. Böyle bir kargaŐa ortamında bulunmak istemeyen yatırımcı Ermenilerin, Sovyet Rusya yerine daha demokratik olan Türkiye'ye gitmeyi tercih etmeleri, ekonomisi iyice daralmış olan Suriye'yi çok rahatsız etmiştir. Bu nedenle Suriye bu kargaŐa ortamının dışarıya aksettirilmesini önlemek için Lazkiye (zellikle, Bayır, Bucak ve Hazine nahiyelerindeki), Fırat ve Cezire'ye yabancılara girmesini yasaklamıştır. 1947'nin sonlarına gelindiğinde bu dostluk antlaşması sonrasında Sovyet Rusya'nın maddi desteğiyle Ermeni ve Kürt grupları Suriye'nin kuzeyinde ilk kez milis g olarak kullanılmaya

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
Bitlis/TÜRKİYE, pakizecoban@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7379-306X

başlanmıştır. Bu durum zaman içerisinde Türkiye'nin güney sınırını hareketlendirmiştir.

Çalışmada 1947 Türkiye-Ürdün Dostluk Antlaşması'nın imzalanması sonrasında Türkiye-Suriye ilişkilerinde yaşanan krizin temellerinin ne zaman ve nasıl atıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Dostluk Antlaşması, Suriye, Türkiye, rdn.

TREATY OF TÜRKİYE-JORDAN FRIENDSHIP IN 1947 AND ITS EFFECTS ON THE RELATIONS BETWEEN TÜRKİYE- SYRIA

ABSTRACT

In order to improve relations between Türkiye and Jordan, King Abdallah came to Türkiye in 1947 and visited Ankara and Istanbul. During the visit, the treaty of friendship was signed between the two countries in Ankara. In order to eliminate the negative thoughts of Syria about this agreement, it was stated by both King Abdallah and İsmet İnönü that the treaty was not related to the formation of Greater Syria, and it was mentioned that the purpose of the agreement was to ensure peace in the region by emphasizing the United Nations (UN). However, after the treaty, the Arab nationalists in Syria started to use a negative tone against to Türkiye in foreign policy through the treaty, with the issue covered in the press. At the same time, this treaty between Türkiye-Jordan in 1947 and King Abdallah's comments on the treaty increased the harsh attitude of Arab nationalists, especially opposite the Turkish minorities in the country. The fact that the investor Armenians, who did not want to be in such a turbulent environment, preferred to go to Türkiye, which is more democratic instead of Soviet Russia, greatly disturbed Syria, whose economy had shrunk. For this reason, Syria banned foreigners from entry to Lazkiye (especially in Bayır, Bucak and Hazine), Fırat and Cezire, in order to prevent this trouble from being reflected to outside. After the treaty of friendship, by the end of 1947, Armenian and Kurdish groups were started to be used as a militia force for the first time in north of Syria with the financial support of Soviet Russia. For this reason, this study has made a significant contribution to the literature in terms of determining when and how the basic of the crisis on the Türkiye-Syria border was laid.

Keywords: Foreign Policy, Jordon, Syria, Treaty of Friendship, Türkiye.

GİRİŞ

Türkiye, Suriye ile ilişkisinde, Arap coğrafyasındaki diğer ülkelerle benzer bir dış politika takip etmiştir. Ancak Osmanlı döneminden süregelen ortak kültürel anlayışın baskın olması ve bu iki devlet arasında uzun bir sınırın bulunması, diğer Orta Doğu ülkeleriyle olan ilişkilerinden farklılık göstermesini sağlamıştır¹. “Üç kıtanın bulunduğu yer” olarak bilinen Suriye, Birinci Dünya Savaşı’ndan önceki yıllarda, bugünkü İsrail, Ürdün, Lübnan ve Filistin’i kapsayan sınırlara sahipti².

Osmanlı idaresinde, Halep ve Şam’ın uluslararası ticaret ve geçiş yolu olarak ön plana çıkması ve Kudüs’ün Müslüman, Hristiyan ve Yahudiler için kutsal kabul edilmesi gibi nedenlerden dolayı Suriye bölgede önemli bir yere sahiptir. Suriye coğrafi koşullarının etkisiyle din ve mezhep çeşitliliğine sahip bir bölge olmuştur. Suriye’deki Müslüman ve gayrimüslimler arasındaki ilişkiler 1832’de İbrahim Paşa’nın bölgeyi işgal etmesiyle gerilmeye başlamıştır. İbrahim Paşa, kendisini destekleyen Hristiyanlara ayrıcalıklar tanımıştır. Ancak 1840’da Osmanlı Devleti, bölgede tekrar etkili olduğunda Müslümanların beklentilerinin aksine 1839’da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Osmanlı’nın din farkı gözetmeksizin tebaasına yasal eşitlik tanıdığı ve Mısır’ın Hristiyanlara tanıdığı ayrıcalıkların aynen süreceği ilan edilmiştir. Hristiyanların ekonomik ve siyasal kazanımlarının yol açtığı hoşnutsuzluk, 1860’tan itibaren dinî topluluklar arasında çatışmaların şiddetlenmesinde rol oynamıştır³.

¹ Hasan Duran, “Adana Protokolü Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri”, **Ortadoğu Yıllığı**, S 7, 2011, s.503.

² Cemalettin Şahin, “Suriye”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)**, 9. Cilt, TDV Yayınları, İstanbul 2009, s.544-545; Ayrıca Suriye’nin Osmanlı öncesi, Osmanlı dönemi ve modern tarihi için bk. Cengiz Tomar, “Suriye”, **DİA**, 9. Cilt, TDV Yayınları, İstanbul 2009, s.545-550; Şit Tufan Buzbınar, “Suriye”, **DİA**, 9. Cilt, TDV Yayınları, İstanbul 2009, s.550-555; Michael Provence, **Büyük Suriye İsyanı Arap Milliyetçiliğinin Yükselişi**, Çev. Nida Nur Yüksel, Pınar Yayınları, İstanbul 2020, s.27; Erdal İnce, “Suriye’de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye”, **Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi**, C 1, S 1, 2017, s.262.

³ Ü. Gülsüm Polat, **Türk-Arap İlişkileri Eski Eyaletler Yeni Komşulara Dönüşürken 1914-1923**, Kronik Kitap Yayınları, İstanbul 2019, s.5; Ahmet Emin Dağ, “Suriye: Küresel ve Bölgesel Kaostan Beslenen İç Savaş”, **İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi**, İstanbul Temmuz 2015, s.3; Mehmet Kurtoğlu, **Eski Dünyaya Seyahat Suriye-Ürdün-Mısır**, Çizgi Kitabevi, Konya 2014, s.54; Moshe Ma’oz, Joseph Ginat, Onn Winckler, “Introduction: The Emergence of Modern Syria”, **Modern Syria From Ottoman Rule to Pivotal Role in the Middle East**, Ed. Moshe Ma’oz-Joseph Ginat, Onn Winckler, Sussex

1947 TÜRKİYE-ÜRDÜN DOSTLUK ANTLAŞMASI VE TÜRKİYE-SURİYE
İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

Osmanlı idaresinde Suriye; mutasarrıflıklar olarak Halep, Beyrut, Şam, Deyrezzor, Cebel-i Lübnan ve Kudüs, eyaletler olarak Şam, Halep, Trablus ve Sayda şeklinde yapılandırılarak yönetilmiştir. Osmanlı yönetiminde vilayetlerle ilgili düzenlemelerde etnik ve dinî grupların yoğun yaşadığı bölgelere önem verilmiş, idari düzenlemelerde bu grupların birlikte yaşamasına olanak sağlayacak planlamalar yapılmıştır. Suriye, 1918'e kadar Lübnan, Filistin ve Ürdün topraklarıyla birlikte Biladü's-Şam adıyla anılmıştır. Hatay vilayeti ise Osmanlı idaresinde "İskenderun Sancağı" ya da "Sancak" olarak adlandırılmıştır⁴.

Avrupalılar ve Amerikalılar 19. yüzyıldan itibaren Arap ülkelerindeki eğitim kurumlarında Arap kültürü üzerine yaptıkları çalışmalarla Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca Suriyeliler Osmanlı'nın reform yapmasını ve Arap topraklarının bağımsız olmasını talep etmiştir. Bu konuda ilk çalışma Şerif Hüseyin'in oğullarından Faysal'ın üyesi olduğu gizli cemiyet olan el-Fetat Cemiyeti ve diğeri Osmanlı ordusundaki Arap subayları tarafından kurulan el-Ahd örgütüdür⁵.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Arap isyanı ve onu etkileyen faktörler konusunda Cemal Paşa'nın Suriye valiliği sürecindeki uygulamaları tartışılmalıdır⁶. Ancak bu durum kronolojik olarak doğru değildir. Çünkü Cemal Paşa 18 Kasım 1914'te atandığı 4. Ordu Kumandanlık Karargâhına gitmek üzere 21 Kasım 1914'te yola çıkmış, 8 Aralık 1914'te Şam'a gelmiştir⁷. Ocak 1915'te Kudüs'e gelerek karargâhını kurmuş ve I. Kanal harekâtının hazırlıklarına başlamıştır. 28 Ocak-3 Şubat 1915 tarihleri arasında I. Kanal Harekâtını gerçekleştirmiştir. Bu harekâtın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Cemal Paşa Suriye'ye döndü⁸. 23 Nisan-5 Ağustos

Academic Press, Portland, Oregon 1999, s.2; Nuri Salık, **Syrian Foreign Policy From Independence to the Baathist Coup 1946-1963**, Orion Kitabevi, Ankara 2014, s.51.

⁴ İsmail Cingöz, **Türkiye-Suriye İlişkilerinin Dönüşümü Arap Baharı ve Hatay Faktörü**, Yade Akademik Yayınları, Ankara 2018, s.15; Jane Hathaway, **Osmanlı Hâkimiyetinde Arap Toprakları**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2016, s.31.

⁵ Mehmet Akif Okur, "Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası", **Bilig**, S 48, Kış 2009, s.138; Polat, **a.g.e.**, s.32.

⁶ Bayram Soy, "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar", **Bilig**, S 30, Yaz 2004, s.188.

⁷ Cemal Paşa, **Hatıralar**, Haz. Behçet Cemal, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1977, s.183-184, 192.

⁸ Cemal Paşa, **a.g.e.**, s.202-209; Ü. Gülsüm Polat, **I. Dünya Savaşı'nda Kanal Harekâtları (Hazırlık-Harekât-Netice)**, Selenge Yayınları, İstanbul 2021, s.54-57.

1916 tarihleri arasında II. Kanal Harekâtı gerçekleştirilmiştir⁹. Görüldüğü gibi Aralık 1914'ten itibaren Şam'dan uzak olan Cemal Paşa, savaşın kaderini değiştirecek nitelikte bir harekât ile meşguldü. Cemal Paşa, Şam'a yeniden Ağustos 1915'te dönmüş ve aldığı istihbarat üzerine Arap milliyetçileri hakkında tahkikat başlatmıştır¹⁰. Yani Faysal ve cemiyetler arasındaki İngiltere ile protokol Mart 1915'te gerçekleşirken¹¹, Cemal Paşa'nın Arap milliyetçilerine yönelik çalışmaları Ağustos 1915'ten sonra gerçekleştirilmiştir¹². Suriye'deki Arap liderleri, ülkelerini yabancılara satmakla suçlayarak onlara yönelik katı bir politika izlemiştir¹³. Suriye'deki Arap milliyetçileri ile İngiliz münasebetleri Cemal Paşa'nın valiliği öncesinde başlamıştır.

Orta Doğu petrolünün emperyalist devletler tarafından ele geçirilmesi ve Osmanlı Devleti'nden petrol bölgelerinin ayrılması amacıyla Birinci Dünya Savaşı'nda Arap milliyetçiliği desteklenmiştir¹⁴. Nitekim İngiltere ile Şerif Abdullah 1914'te Kahire'deki görüşmesinde Abdullah, İngiliz Yüksek Komiseri Lord Kitchener'a Şeriflik ile İstanbul arasında çatışma çıkması durumunda İngiltere'nin yardım edip edemeyeceğini sormuştur¹⁵. Faysal, Mayıs 1915'te Şam'da el-Fetat ve el-Ahd gibi cemiyetlerle de gizli görüşmeler yapmıştır. Faysal ile cemiyet üyelerinin görüşmelerinde Osmanlı Devleti'ne karşı İngiltere ile iş birliği kararı alınmış ve gelecekteki Arap Krallığı'nın sınırları belirlenmiştir. Şerif Hüseyin'in Henry McMahon ile Temmuz 1915-Şubat 1916 yazışmalarında İngiltere kısaca Araplara,

⁹ Cemal Paşa, a.g.e., s.224; Ü. Gülsüm Polat, a.g.e., s.93-97.

¹⁰ M. Talha Çiçek, *War and State Formation in Syria: Cemal Pasha's Governorate During World War I, 1914-1917*, Routledge, New York 2014, s.47-48; M. Talha Çiçek, *Cemal Paşa Suriye'de-Birinci Dünya Savaşı Yılları*, Kronik Yayınları, İstanbul 2020, s.91.

¹¹ Hadiye Yılmaz, *Suriye'de İşgal ve Direniş 1919-1922*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, s.71; Murat Kapusuz, *Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye-Filistin Cephesi'nde Osmanlı Devleti'nin Havacılık Faaliyetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018, s.55.

¹² Zekeriya Kurşun, *Yol Ayrımında Türk-Arap İlişkileri*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1992, s.83; Mehmet Akif Okur, Nuri Salık, "Osmanlı İdaresi ve Fransız Manda Yönetimi Altındaki Suriye", *Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika*, Ed. Mehmet Akif Okur, Nuri Salık, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2016, s.12.

¹³ Zeine N. Zeine, *The Emergence of Arab Nationalism*, Caravan Books, New York 1973, s.110.

¹⁴ Karam Khella, *Uygurluğun Beşğinden Modern Dünyanın Krizine Suriye*, Çev. Seven Hasdemir, Pales Yayınları, İstanbul 2017, s.103; Cingöz, a.g.e., s.17.

¹⁵ Ömer E. Kürküçüoğlu, *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s.78.

Osmanlı'nın Arap yarımadasındaki etkinliğinin ortadan kalkması için yardımın yapılacağını söylenmiştir. Bunun üzerine 1916'da Hicaz ve çevresinde Arap isyanı başlatılmıştır¹⁶. Yemen, Medine, Suriye ve Filistin'e yayılan Arap isyanları bu bölgelerin Osmanlı'dan ayrılmasıyla sonuçlanmıştır¹⁷. Mondros Ateşkes Antlaşması'yla Türkiye sınırı çizilmiş ve Hatay, Musul, Kerkük Osmanlı sınırları dışında kalmıştır. Antlaşmaya göre Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'taki Osmanlı kuvvetleri İngiliz ve Fransız birliklerine teslim edilecekti. Kasım 1918'de Arap isyanı nedeniyle Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Ordularıyla Adana'ya çekilirken sahil bölgelerini Fransızlar; Suriye ve Filistin'i İngilizler işgal etmiştir¹⁸. Faysal'ın Suriye'de Fransa mandasına karşı mücadele ettiği dönemde Anadolu, bağımsızlığı için savaş vermekteydi. Bu dönemde Ankara hükûmeti, Anadolu'da isyanlarla mücadele ederken, Suriye'ye destek olamamıştır¹⁹. 1918'de Osmanlı Devleti bölgeden çekilmek zorunda kalmış ve Faysal bölgede bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak büyük güçlerin Orta Doğu paylaşımında Suriye, Sykes-Picot Anlaşması'yla Fransa'ya bırakıldığı ve San Remo Konferansı'nda Fransa'nın Suriye mandaterliği onaylandığı için Fransa, kendisine verilen topraklara yerleşmiş, Faysal'ın kurduğu devlet bu koşullarda iki yıl yaşayabilmiştir²⁰. Sevr Antlaşması'nın 94. maddesine göre Şam Vilayeti Osmanlı'dan ayrılmış, burada İngiltere ve Fransa tarafından mandater idareler kurulmuştur²¹. Bunda etkin faktörler Fransa'nın bölgede ipek, tütün, pamuk gibi endüstriyel ham madde yatırımlarının olması ve bu ham maddeleri pazarlayacak Beyrut Limanı, Halep ve Şam demir yollarına sahip olmasıydı²². 1920'den sonra Fransızlar, azınlıkları kullanarak bölgenin kuzeyinde Alevi, merkezinde Sünni ve güneyinde Dürzi devleti olarak üç farklı devleti federal Suriye altında

¹⁶ Ali Bilgenoğlu, **Osmanlı Devleti'nde Arap Milliyetçi Cemiyetleri**, Yeniden Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2007, s.202-205; Deniz Doğru, "I. Dünya Harbi Sırasında Şerif Hüseyin'in Siyasi Faaliyetleri", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S 2, Şubat 2011, s.2.

¹⁷ Celil Bozkurt, **Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin-Suriye Cephesinin Çöküşü**, Altınorda Yayınları, Ankara 2019, s.58-60.

¹⁸ Adil Dağıstan, Adnan Sofuoğlu, **İşgalden Katılma Hatay-Atatürk'ün Dış Politika Zaferi**, Phoenix Yayınları, Ankara 2008, s.8; Ali Bademci, **Suriye'de Türkmenler ve Bayır-Bucak**, Ötügen Yayınları, İstanbul 2014, s.139-140.

¹⁹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.157-161.

²⁰ Dağ, **a.g.m.**, s.3; Cingöz, **a.g.e.**, s.16-17. Mayıs 1916 tarihinde Fransa, İngiltere ve Rusya arasında imzalanan antlaşmayla Ortadoğu'nun nasıl paylaşılacağına karar verilmiştir.

²¹ Bademci, **a.g.e.**, s.141-142.

²² Borisoviç Lutskiy, **Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla**, Çev. Turan Keskin, Yordam Kitap, İstanbul 2011, s.301-302; Okur, **a.g.m.**, s.143.

birleştirmiştir. Ancak Lübnan ve çevresinde Marunilerle birlikte hareket eden Fransız manda idaresi tarafından kurulan Hristiyan devletin 1926'da sınırlarına Müslümanların yoğun yaşadığı Beka, Beyrut, Trablusşam, Tire ve Sayda da eklenerek, sınırları genişletilmiştir²³. İngiltere ve Fransa'nın, Suriye, Irak, Ürdün, Lübnan ve Mısır topraklarındaki hâkimiyetleri, Türkiye'nin ilk yıllarında bu devletlerle ilişkisine set çekmiştir²⁴. Bu nedenle antlaşmalar mandater devletler olan İngiltere ve Fransa ile imzalanmıştır. Ekim 1921'de Antakya ve İskenderun; Misakımillî sınırları içinde olmasına ve bölge savunulmasına rağmen savaş şartları gereği Fransa ile cepheyi kapatmak için Ankara İtilafnamesi'yle Fransa'ya bırakılmıştır. Halkın çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu ve İskenderun Sancağı adını alan bölgede Türklere özel haklar tanınması kabul edilmiştir²⁵. Yapılan antlaşmaya göre Adana, Mersin, Osmaniye, Kilis ve Antep Türkiye'ye bırakılmış, Misakımillî'ye rağmen İskenderun sancağına özel idare tanınarak Suriye sınırlarında kalmıştır²⁶. Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra Fransa, mandası altındaki bölgeyi önce Suriye ve Lübnan olmak üzere ikiye ayırmış ardından Suriye'yi Şam, Halep, Dürzi ve Alevi Lazkiye devletleri olarak dörde bölmüş ve özerk İskenderun sancağını kurup Halep'e bağlamıştır. Bunlardan ilk ikisine Suriyeli, diğerlerine Fransız valiler atanmıştır. Fransa bu şekilde Arap milliyetçiliğini engellemek için yerel otonomi isteklerini desteklemiştir²⁷.

20. yüzyılın başında Ürdün diye bir ülke yoktu. Ürdün, Osmanlı döneminde Şam vilayetine bağlı sancak statüsündeydi. Şam ile Filistin arasına sıkışmış

²³ Metin Erendor, **Suriye ve Türkmenler**, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2016, s.125-129; Bademci, **a.g.e.**, s.143-146; Okur, **a.g.m.**, s.142.

²⁴ Mehmet Şahin, "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim", **Akademik Ortadoğu**, S 2, C 4, s.11; Zişan Şirin Ayrancı, **Türkiye Suriye İlişkileri**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2006, s.37-38.

²⁵ Âdem Budak, **Hatay Sorununun İzmir Basınına Yansımaları 1936-1939**, Berikan Yayınevi, Ankara 2020, s.7.

²⁶ Cingöz, **a.g.e.**, s.19.

²⁷ Ömer Osman Umar, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye 1908-1938**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, s.455; Budak, **a.g.e.**, s.11; Raymond Atallah, "Suriye Devrimi Kazansa da Davasını Kaybetti", **Der. Hamide Yiğit, AKP'nin Suriye Savaşı**, Tekin Yayınları, İstanbul 2014, s.153; Moshe Ma'oz-Joseph Ginat, Onn Winckler, "The Emergence of Modern Syria", **Modern Syria From Ottoman Rule to Pivotal Role in the Middle East**, Ed. Moshe Ma'oz, Joseph Ginat, Onn Winckler, Sussex Academic Press, Portland, Oregon 1999, s.2; Nuri Salık, **Syrian Foreign Policy from Independence to the Baathist Coup 1946-1963**, Orion Kitabevi, Ankara 2014, s.87.

olan Ürdün, hac güzergâhının önemli bölümünü oluşturmaktaydı²⁸. Sykes-Picot Antlaşması'yla Batılılara bölgeye müdahale edebilecekleri araçları sunmuştur. Bölgeye müdahaleyi kolaylaştıran en önemli unsur bölgede çatışma ve çeşitliliğin yoğunluğu²⁹. Sykes-Picot Antlaşması'nda, bölgede hangi aşirete, nasıl destek sağlanacağı da belirlenmişti. Buna göre Emir Hüseyin'e para ve silah desteği verilmiştir. Antlaşmaya göre verilen destekle 1916'da Arap ayaklanması Cidde'de başlamış³⁰ ve Emir Hüseyin, kendisini Kasım 1916'da Arap ülkeleri kralı ilan etmiştir³¹. ABD ve İngiltere bir yıl sonra Filistin'de Yahudi devleti kurulmasını karara bağlamıştır. Emir Hüseyin, anlaşmaya dayanarak, Hicaz ve Filistin cephesinde Osmanlılara karşı İngilizleri desteklemiştir. Bölgedeki çarpışmalar sonucunda Osmanlı Kuzey Halep'e kadar çekilmiş ve 31 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanmıştır³². İskenderun ile Filistin arasındaki bölgenin Fransa'nın, Filistin ile İran arasındaki bölgenin İngiltere'nin etki alanında olmasına karar verilmiştir. İskenderun serbest bölge olmuş ve Filistin uluslararası yönetime bırakılmıştır³³. Maveria-i Ürdün Emirliği'nin başına İngilizlerin desteğiyle Şerif Hüseyin'in oğlu Abdullah geçirilmiştir³⁴. Abdullah, Temmuz 1920'ye kadar Hicaz Arap Krallığı'nın parçası olarak idare edilip, Kudüs'teki İngiliz Yüksek Komiserinin yetkisinde olan Transürdün'e (1946'dan itibaren Ürdün Krallığı adı verilmiştir) atanmıştır. 1923'te Amman'da düzenlenen törende Milletler Cemiyetinin onaylaması şartıyla Doğu Ürdün'de Abdullah'ın idaresinde bağımsız bir devletin

²⁸ Ahmet Çaycı, *Ürdün'de Osmanlı Mimarisi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2010, s.4-6; Bilgenoğu, *a.g.e.*, s.216.

²⁹ Alpaslan Öztürkçi, "Soğuk Savaş'ın 1950'li Yıllarda Ortadoğu'da Yaşanan Askeri Darbelere Etkileri", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C XVII, S 34, Bahar 2017, s.374.

³⁰ Çaycı, *a.g.e.*, s.11; Ömer E. Kürkcüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1972, s.4. Sykes-Picot Antlaşması'yla hem Osmanlı Devleti'nin tamamen tarih sahnesinden silinmesinde hem de Türkiye ile Arap ülkelerinin bağlarının kopmasında Avrupalı büyük devletlerin emperyalist politikaları etkili olmuştur.

³¹ Azmi Özcan, "Şerif Hüseyin", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 38. Cilt, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s.585-586.

³² M. Derviş Kılınçkaya, *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2008, s.94-96; Banu Avar, *Batı'nın Politikaları Bugün de Aynı: Böl ve Yut*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016, s.62; Süleyman Hatipoğlu, *Filistin Cephesi'nden Adana'ya Mustafa Kemal Paşa*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009, s.107-108.

³³ Kurtoğlu, *a.g.e.*, s.74; Avar, *a.g.e.*, s.61-62.

³⁴ Avar, *a.g.e.*, s.62.

tanındığı söylenmiştir. Temmuz 1922’de Milletler Cemiyeti tarafından Filistin, İngiliz mandasına verilmiş ve Eylül 1922’de manda sözleşmesinin 25. maddesine göre Yahudilerin lehine Transüdü’nü hariç tutan düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemeyle Balfour Deklarasyonu³⁵ Doğu Şeria’da uygulanmamıştır³⁶. 1922’de Filistin’deki manda idaresinin esasları Milletler Cemiyeti tarafından belirlenmiş ve Filistin’in sınırları çizilmiştir. Buna göre Akabe Körfezi’nin iki mil batısındaki noktadan, Arap vadisi ve Ölü Deniz’den devam eden, Şeria ve Yarmuk Nehri’nin birleştiği noktaya kadar ve oradan Suriye sınırına kadar olan topraklara Filistin denilmiş, bölgenin doğusu Ürdün, batı sınırı Mısır olarak kabul edilmiştir³⁷.

1920’lerde Orta Doğu’da yaşanan isyanlar, yükselen Arap milliyetçiliği, liman ve ulaşımda yaşanan sorunlardan dolayı ortaya çıkan ekonomik sorunlar, 1930’lu yıllarda Fransız Meclisinde ve kamuoyunda Suriye’den çekilme konusunun tartışılmasına yol açmıştır³⁸. Ayrıca, Avrupa güç dengelerinin sarsıldığı bu yıllarda Fransa ve İngiltere manda yönetimindeki devletleri elinde tutamayacağını anlamıştır. Bu nedenle Fransa, 1936’da imzaladığı antlaşmayla Lübnan hariç Nusayri ve Dürzi bölgelerini Suriye’ye bırakan, kısmi bağımsızlık veren antlaşmayı Suriye ile imzalamıştır. Bu antlaşmada Hatay bölgesiyle ilgili hüküm yer almamıştır³⁹. 1936’dan itibaren Türkiye basınında Sancak Türklerinin azınlıkta olmadığı da vurgulanmaya başlanmıştır⁴⁰. Türkiye, konuyu Milletler Cemiyetine götürmüş ve Türkiye-Fransa arasında doğrudan görüşmeler sonucunda, Hatay’ın Türkiye’ye ilhakı Temmuz 1939’da gerçekleşmiştir⁴¹. Suriye, Hatay konusunda sessiz kalmasına rağmen, Arap milliyetçiliğine göre, Büyük Arap Devleti’nin sınırlarında Hatay ile birlikte Adana, Mersin, Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır ve Lübnan, Suriye’de gösterilmiş ve bu durum

³⁵ Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları 1948-1988**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1989, s.28-35.

³⁶ Gudrun Krämer, **Filistin Tarihi Osmanlı Fethinden İsrail Devleti’nin Kuruluşuna**, Çev. Suphi Nejat Ağırnaslı, Verita Yayınları, İstanbul 2017, s.186-187; Avar, **a.g.e.**, s.54; Yusuf Yazar, **Ortadoğu’nun Son Yüzyılı (1901-2017)**, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2017, s.55; Kral Abdullah, **Biz Osmanlı’ya Neden İsyah Ettik?**, Çev. Halit Özkan, Klasik Yayınları, İstanbul 2015, s.180-184.

³⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.37.

³⁸ Budak, **a.g.e.**, s.15.

³⁹ Ayrancı, **a.g.m.**, s.47; Cingöz, **a.g.e.**, s.25.

⁴⁰ Dağıstan, Sofuoğlu, **a.g.e.**, s.43-44; Cingöz, **a.g.e.**, s.25.

⁴¹ Okur, **a.g.m.**, s.150.

siyasi propaganda aracı olarak kullanılmıştır⁴². Ancak askerî ve ticari kontrolü elinde bulunduran manda yönetimi, Arap ülkelerinin Türkiye ile ilişkilerinde etkili olmuştur. Bu nedenle Araplar, Osmanlı Devleti’ni her zaman “öteki” olarak algılamıştır⁴³. Bu durumda Türkiye de ticari ve siyasi ilişkilerini Batıyla kurmuştur⁴⁴. İkinci Dünya Savaşı’nda, kendi toprağında askerî gücünü arttıran Fransa ve İngiltere, Suriye üzerinde etkinliğini azaltmak zorunda kalmıştır. Bu durum, Suriye’de tam bağımsızlık fikrini ateşlemiştir⁴⁵. Etkin güç olarak ABD ve Sovyet Rusya’nın bölgede varlığını hissettirmesi, Türkiye’nin Orta Doğu’daki ticari ilişkilerinde etkili olmasını engellemiştir⁴⁶.

Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yemen’de var olan Arap milliyetçiliği, 1945’te Arap Birliği’nin kurulmasıyla olgunluğa erişmiştir. 1945 yılı, dönüm noktası olmasına rağmen ilerleyen yıllarda ideolojik etki ve siyasi akım olarak pik yapmıştır⁴⁷. Ancak birbiriyle çatışan bu devletler etkili şekilde birleşmemiştir. Özellikle Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan yönetimleri, Transürdün’ün sınırlarını genişletmeye çalışan Kral Abdullah’ın amaçlarından şüphelenmeye devam etmiştir⁴⁸.

1946’da Suriye bağımsızlığını kazandıktan sonra da ülkede etnik ve mezhepsel çatışmalar devam etmiştir. Etnik ve mezhepsel çatışmalarının yoğun yaşandığı ortamda üç farklı siyasal oluşum ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki milliyetçilerin başını çektiği Halkçı Parti ve Irak’taki yönetime sempatiyle yaklaşan Halepli tüccar ve toprak ağalarının desteklediği partidir. Diğer Şam’daki gençler tarafından desteklenen, laik ve Batılı yaklaşımıyla bilinen, Sünni nüfus tarafından desteklenen Ulusal Parti’dir. Sonuncusu ise

⁴² Emma Lundgren Jörum, “The importance of the Unimportant: Understanding Syrian Policies towards Hatay, 1939-2012”, **Turkey-Syria Relations Between Enmity and Amity**, Ed. Raymond Hinnebusch, Özlem Tür, Ashgate Yayınları, Surrey GU9 7PT, England 2013, s.113; Mehmet Saray, **Türkiye ve Yakın Komşuları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s.80.

⁴³ Şahin, a.g.m., s.11-12.

⁴⁴ Mustafa Edip Çelik, “İkinci Dünya Savaşı Bitiminden Bağdat Paketi’na Geçen Süreçte Türkiye’nin Ortadoğu Politikası”, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum 2019, s.477; İlhan Çeliker, “Atatürk’ün Ortadoğu Politikası”, **Tarih Okulu Dergisi**, S 34, Haziran 2018, s.649.

⁴⁵ Dağ, a.g.m., s.4; Cingöz, a.g.e., s.26.

⁴⁶ Avar, a.g.e., s.63; Şahin, a.g.m., s.12-13; Cingöz, a.g.e., s.20-21.

⁴⁷ Israel Gershoni, “Rethinking the Formation of Arab Nationalism in the Middle East, 1920-1945: Old and New Narratives”, **Rethinking Nationalism in the Arab Middle East**, Ed. James Jankowski, Israel Gershoni, Columbia University Press, New York 1997, s.3; Çelik, a.g.m., s.477.

⁴⁸ Krämer, a.g.e., s.48.

Suriye genelindeki dinî ve mezhepsel azınlıklar tarafından desteklenen Baas Partisi'dir. Bu süreçte devletin ilk başbakanı olarak Şükrü Kuvvetli seçilmiştir. Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasından sonra Birinci Arap-İsrail Savaşı'ndaki yenilgi Suriye'nin iç politikasında ciddi çalkantıların yaşandığı bir dönemin başlamasına yol açmıştır⁴⁹.

I. Ürdün Kralının Türkiye Ziyareti

Türkiye'nin Irak ve Lübnan ile imzaladığı dostluk antlaşmaları bölgesel barış ve iş birliğinin sağlanması açısından önemlidir. Hatta bu antlaşmalarda Birleşmiş Milletlerin yüksek idealine dikkat çekilmesi Ürdün Kralı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu iş birliği; doğu ile batının medeniyet yolundaki rol ve çalışmalarını birbirine bağlayacağına, ortak insani amacın bütün milletler tarafından anlaşılmasına yarayacağına ve devletlerarasında adalet ve eşitliğin sağlanmasına yardım edeceğine inanan Ürdün Kralı'nın Türkiye ziyaretini teşvik etmiştir⁵⁰. Ancak Türkiye ile Arap Birliği arasında blok oluşturulması kapsamında Doğu Ürdün Kralı Abdullah'ın Türkiye'yi ziyaret edeceği haberi Suriye'de iyi karşılanmamıştır. Büyük Suriye devleti konusu nedeniyle Doğu Ürdün ile arası iyi olmayan Suriye'nin Ürdün ile sorununa bir yenisi daha eklenmiştir⁵¹. Kudüs basınından alınan habere göre Suriye'nin tepkisine rağmen Kral Abdullah ziyaret için Amman'dan hareket etmiştir. Olumsuz hava koşulları nedeniyle uçak yolculuğu yapamayan Kral Abdullah Hayfa'ya otomobil ile gelmiş, Hayfa'dan Savarona yatıyla yolculuğuna devam etmiş⁵², 7 Ocak'ta İskenderun Limanı'nda törenle karşılanmıştır⁵³.

⁴⁹ İnce, a.g.m., s.269; Dağ, a.g.m., s.4.

⁵⁰ "Büyük Misafiri Bizzat İnönü Karşıladi", **Ulus**, 9 Ocak 1947; "Dün Geceki Ziyafette Söylenen Nutuklar", **Akşam**, 9 Ocak 1947; "Büyük Misafirimizin Dünkü Ziyaretleri", **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1947.

⁵¹ "Kral Abdullah", **Akşam**, 1 Ocak 1947, s.1; "Türkiye-Arap Birliği Tasavvurları", **Cumhuriyet**, 2 Ocak 1947, s.1.

⁵² "Majeste Abdullah İskenderun'a Bugün Geliyor", **Ulus**, 7 Ocak 1947, s.1; "Kral Abdullah Geliyor", **Akşam**, 7 Ocak, s.2; "Kral Abdullah Bu Sabah İskenderun'a Geliyor", **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1947, s.1.

⁵³ "Majeste Kral Bugün Ankara'da", **Ulus**, 8 Ocak 1947, s.1; "Ürdün Kralı Bugün Ankara'da", **Akşam**, 8 Ocak 1947, s.1; "Ürdün Kralı Abdullah Dün Sabah İskenderun'a Geldi", **Cumhuriyet**, 8 Ocak 1947, s.1.

Fotoğraf 1. Ürdün Kralı Abdullah'ın Ankara'da İsmet İnönü Tarafından Karşılması⁵⁴.

711

Kral Abdullah'ı getiren cumhurbaşkanlığı özel treni Ürdün ve Türk millî renkleriyle süslenen Ankara Garı'na girdiğinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü refakatinde cumhurbaşkanlığı genel kâtibi, başyaveri, özel kalem müdürü ve protokol genel müdürü misafirlerini karşılamak üzere garda hazır bulunmuştur. Tren durur durmaz, Kral Abdullah vagonundan inmiş ve Cumhurbaşkanı İnönü ile samimi bir sohbette bulunmuştur. Kral, daha sonra garda selam merasimi için gelen askerî birlik tarafından selamlanmıştır (bk. Fotoğraf 1). Ertesi günün akşamı Cumhurbaşkanı ve Bayan İnönü, Çankaya Köşkü'nde Kral Abdullah için resmî bir akşam yemeği düzenlemiştir. Yemekte İsmet İnönü ve Kral Abdullah antlaşmanın BM idealini gerçekleştirmek ve Arap Birliğinde huzuru sağlamak amacıyla yapıldığını vurgulamıştır⁵⁵. Kral, yemekten bir gün sonra Atatürk'ün geçici kabrini ve Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nü ziyaret etmiştir⁵⁶.

⁵⁴ <http://www.ismetinonu.org.tr/tarihte-bugun-8-ocak>.

⁵⁵ "Büyük Misafiri Bizzat İnönü Karşıladi", **Ulus**, 9 Ocak 1947, s.1; "Dün Geceki Ziyafette Söylenen Nutuklar", **Akşam**, 9 Ocak 1947, s.1; "Aziz Misafirimiz Ürdün Kralı Abdullah Ankara'da", **Cumhuriyet**, 9 Ocak 1947, s.1.

⁵⁶ "Aziz Misafirimiz", **Ulus**, 10 Ocak 1947, s.1; "Büyük Misafirimizin Dünkü Ziyaretleri", **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1947, s.1.

Avrupa basınında, Türkiye'nin Arap ülkeleriyle yakınlaşması Osmanlı Devleti'nin yeniden canlanması anlamında yorumlanmıştır. Arap ülkeleri açısından, Suriye'nin İskenderun'u istemesi, Irak'ın Türkiye'nin Musul petrollerinde hak iddia etmesinden çekinmesi ve Mısır'ın Arap Birliğindeki liderliğinin sona ereceğinden korkması gibi düşüncüler hâkim olmuştur. Kral, ziyaretinde Suriye'nin Hatay'ı istemesi yönündeki sorulara cevap vermekten kaçınmıştır. Türkiye-Arap bloğuyla ilgili sorulara, iki ülkenin asırlardır komşu ve kardeş olduğunu, bu nedenle birleşmemeleri için sebep olmadığını ve ortada böyle bir bloğa doğru meyilden başka bir şey bulunmadığını söylemiştir⁵⁷. Dış basındaki olumsuz haberler devam ederken Kral Abdullah, Ankara'dan İstanbul'a gelerek Türkiye ziyaretine devam etmiştir⁵⁸. Suriye basınındaki tepkilere karşın ilk kez bir yetkilinin, Suriye başbakanı Cemil Mardam'ın, konuyla ilgili açıklamaları gündeme gelmiştir. Türkiye-Irak ilişkisiyle ilgili: "Türkiye ile Irak'ın ortak sınırları, nehirleri ve çıkarları vardır. Bu nedenle iyi komşuluk antlaşmaları düzenlemeleri doğaldır" şeklinde cevap vermiş, Türkiye-Ürdün arasındaki ilişki hakkında ise, "İki devlet başkanının arasındaki muhabbet ve dostluk arzuya tabi olamaz, ben bu dostlukta fenalık görmüyorum" şeklinde açıklamada bulunmuştur⁵⁹. Kral Abdullah, İstanbul ziyaretinden sonra 16 Ocak 1947'de özel trenle İstanbul'dan ayrılmıştır⁶⁰.

II. Türkiye-Ürdün Dostluk Antlaşması'nın İmzalanması

Haşimî Şark'ül-Ürdün Devleti Kralı Abdullah'ın Türkiye'yi ziyareti sırasında, iki ülke arasındaki dostluk ve kardeşlik bağlarını kuvvetlendirmek,

⁵⁷ "Majeste Ürdün Kralının Yeni Beyanâtı", **Akşam**, 11 Ocak 1947, s.1; "Aziz Misafirimiz Bugün Ankara'dan Ayrılıyor", **Cumhuriyet**, 11 Ocak 1947, s.1; John McHugo, **Syria: A Recent History**, Saqi Books, London UK 2014, s.113. Suriyeliler, Faysal tarafından kurulan Haşmeti monarşi ile yönetilen Irak'ın bölgede baskın olup İngiliz himayesi altında Suriye'yi hükmedeceğinden korkmuştur.

⁵⁸ "Kral Majeste Abdullah Şehrimize Geldi", "Majeste Ürdün Kralı Dün Boğaz'da Bir Gezinti Yaptılar", **Akşam**, 12-13 Ocak 1947, s.1; "Ürdün Kralı Majeste Abdullah Şehrimizde", **Cumhuriyet**, 13 Ocak 1947, s.1.

⁵⁹ "Kral Abdullah'ın Dünkü Ziyaretleri", **Cumhuriyet**, 14 Ocak 1947, s.1; Avedis K. Sanjian, "The Sanjak of Alexandretta (Hatay): Its Impact on Turkish- Syrian Relations (1939-1956)", **Middle East Journal**, V.10, No.4, 1956, s.384. İki ülkenin toprak bütünlüğünü garanti eden Türk-Irak dostluk antlaşması, Arap Birliğine karşı ihanet olarak görülmüştü. Ürdün Kralı Abdullah'ın da Türk-Arap yakınlaşmasına destek vermesi, sadece Türkiye-Suriye arasındaki tansiyonu değil Kral Abdullah ile diğer Arap ülkeleri arasındaki tansiyonu da arttırmıştır.

⁶⁰ "Kral İstanbul'a Yazın da Gelmek Niyetinde", **Akşam**, 17 Ocak 1947, s.1; "Majeste Abdullah İstanbul'dan Ayrıldı", **Cumhuriyet**, 17 Ocak 1947, s.1.

1947 TÜRKİYE-ÜRDÜN DOSTLUK ANTLAŞMASI VE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

menfaatlerine en iyi surette hizmet edileceğine ve devletlerarasındaki dayanışmanın, genel barışın amaçlarından olacağına dair besledikleri inanç üzerine dostluk antlaşmasının imzalanmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine, Türkiye Cumhuriyeti Devleti temsilci olarak Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile Büyük Elçi ve Dışişleri Bakanlığı Umumi Kâtibi Feridun Cemal Erkin’i, Ürdün Kralı ise Hariciye Veziri Mehmet Şüreyki Paşa’yı tayin etmiş ve görüşmelere başlanmıştır. Bu görüşmeler sonunda antlaşma, Ankara’da 11 Ocak 1947’de Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Haşimî Şark’ül-Ürdün Krallığı arasında imzalanmış ve TBMM’nin onayına sunulmuştur⁶¹. Bakanlar Kurulu tarafından 22 Ocak 1947’de meclise sunulmasına karar verilerek, Dışişleri Komisyonuna havale edilen kanun tasarısı incelenmiş ve oy birliğiyle kabul edilmiştir⁶².

Türkiye-Ürdün arasında imzalanan dostluk antlaşmasıyla ilgili kanun tasarısının görüşülmesi sırasında Dışişleri Bakanı Hasan Saka’nın antlaşmanın önemi ve Arap ülkeleriyle Türkiye’nin ilişkileri konusunda demeçte bulunacağından bahsedilmiştir. Bazı milletvekilleri tarafından konuyla ilgili Suriye’de yapılan olumsuz yorumların ve tepkilerin içyüzünü aydınlatıcı açıklamalarda bulunulması da talep edilmiştir. Amman’dan alınan habere göre Kral Abdullah tarafından Türkiye-Ürdün Dostluk Antlaşması onaylanmış⁶³, kanun tasarısı ve Dışişleri Komisyonu raporu kabul edilmiştir⁶⁴.

Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Türkiye-Ürdün Dostluk Antlaşması’nın onaylanması hakkındaki kanun tasarısı mecliste konuşulurken söz almıştır. Hasan Saka konuşmasında:

“Antlaşma, Kral Abdullah’ın Türkiye’ye teşekkürleri dolayısıyla yapılmış olan bir antlaşmadır. Krallığı tasdik edilerek istiklaline kavuşmuş bir milletle komşu ve dost diğer millet arasında siyasi münasebetlerin başlangıcı olarak böyle bir devletle antlaşma yapmak güzel siyasi vesiledir. Ancak antlaşmayla ilgili bazı komşu devletlerin basınında olumsuz yorumlar yapılması son günlerin olayıdır. Onaylanması yüksek heyetinize sunulan bu antlaşmanın ne metninde ne maksadında bu olumsuz etkileri gösterecek herhangi bir durumun mevcut

⁶¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, C 4, Bileşim: 44, 14.02.1947, s.1-2.

⁶² **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, C 4, Bileşim: 44, 14.02.1947, s.2.

⁶³ “Arap Memleketleriyle Olan Münasebetlerimiz”, **Cumhuriyet**, 6 Şubat 1947, s.1.

⁶⁴ **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, 30.18.1.2/112.85.11; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, C 4, Bileşim:43, 12.02.1947, s.2; **BCA**, 30.18.1.2/112.89.10.

olmadığını söylemeyi vazife bilirim. Türkiye'nin, böyle güzel ve samimî olarak yekdiğerleriyle iyi münasebette bulunmak isteyen ülkeler arasında dostluk antlaşmaları yapmak için, değil yalnız komşu devletlerle, sadece birbirinin huzur ve rahatını arzu eden bütün devletlerle aynı içerikte dostluk antlaşmaları imzalamak için hazır olduğunu ifade etmek benim için bahtiyarlıktır. Yapılmış olan dostluk antlaşması onayınıza layıktır, kabulünü rica ederim”

demıştır.

Hasan Saka'nın konuşmasından sonra meclis başkanı başka söz isteyen olmadığı için maddelere geçilmesinin kabul edilip edilmediğini sormuş ve maddelere geçilmesi kabul edilmiştir⁶⁵.

III. Antlaşma Metni

Madde 1: Türkiye Cumhuriyeti ile Hâşimî Şark'ül-Ürdün Devleti arasında bozulmaz bir barış ve samimî dostluk mevcut olacaktır.

Madde 2: Antlaşan taraflar iki devlet arasındaki diplomasi ilişkilerini devletler hukuku esaslarına göre kurmak hususunda anlaşmışlar ve her birinin siyasî temsilcisinin diğer tarafın topraklarında, devletler hukuku genel kaidelerince tanınmış işleme mazhar olacağını, karşılıklı olarak kabul etmiştir.

Madde 3: Antlaşan taraflar, ileride, her iki taraf uyruklarına ait adlî işlerle ticaret, konsolosluk, oturma ve yolculuk alanlarında, devletler hukuku kaidelerine uygun ve karşılıklılık esasına dayanan, ayrı bir sözleşme akdi hususunda anlaşmıştır.

Madde 4: Antlaşan taraflar kendi aralarında çıkacak anlaşmazlıkları BM Antlaşması'nın 33. maddesi hükümlerine göre barış yoluyla çözmeye gayret edecektir.

Madde 5: İki yüksek taraf, bu antlaşmada, BM Antlaşması'na göre kendilerine düşen veya düşecek olan hakları ve ödevleri bozucu hiçbir durumun mevcut olmadığını noktasında birleşmiştir.

Madde 6: Bu antlaşma yürürlüğe girdiği tarihten itibaren on yıl yürürlükte kalacaktır. On yılın bitmesinden bir yıl önce taraflardan biri antlaşmaya son vermek istediğini diğer tarafa bildirmediği takdirde antlaşma kendiliğinden

⁶⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, C 4, Bileşim:44, 14.02.1947, s.171-172; “Türk-Ürdün Dostluk Antlaşması”, **Ulus**, 15 Şubat 1947, s.1.

yürürlükte kalacaktır. Antlaşma, taraflardan birisi son verme arzusunun bildirdikten bir yıl sonra yürürlükten kalkacaktır.

Madde 7: Türkçe ve Arapça olarak yazılmış olan işbu antlaşma en kısa sürede onaylanacak ve onaylanan belgeler karşılıklı alınıp verilecektir. Antlaşma, onaylanan belgelerin karşılıklı olarak alınıp verilmesinden itibaren yürürlüğe girecektir.

Madde 8: Ankara’da on bir ocak bin dokuz yüz kırk yedi ve hicrî on sekiz sefer bin üç yüz altmışaltı tarihinde yapılan bu antlaşma, Türk ve Arap dillerinde yazılı olup her iki metin aynı derecede eşit sayılacaktır⁶⁶.

IV. Antlaşması’nın Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkisi

Tüm dünya basınını rahatsız eden bu dostluk antlaşması hakkında yapılan her türlü açıklama ve eylemin yanlış anlamlara çekilmesinin kaçınılmaz olduğu açıktır. Bu nedenle, Kral Abdullah’ın “Şimdi Batı’da Büyük Britanya ile Doğuda büyük Türk Milletiyle dostuz” sözleri, İngiltere’nin bölgedeki çıkarlarından vazgeçmeyeceğinden endişelenen Suriye, Mısır ve Suudi Arabistan’da rahatsızlığa neden olmuştur⁶⁷. *Londra Tass Ajansı*’nın bildirdiği ve Londra’daki Sovyet yetkilisinin yayımladığı habere göre *el-Yaksad* gazetesi şunları yazmıştır:

“Haşimî hanedanından bir kralın yabancıların hizmetinde oluşunu ve Arap devletlerinin imhasına yol açacak yabancı planlarına yardım edişini kınıyoruz. Kral Abdullah, Arap milletine karşı en ufak sevgi ve samimiyet hissi beslemiş olsaydı, Arap ülkelerine yönünü döner ve onlarla birlikte, Türkiye ve doğu bloğuna karşı ortak hareket ederdi. Arap ülkeleriyle birlikte Türkiye tarafından ele geçirilen İskenderun Sancağının Suriye’ye iadesi için uğraşır.”

Bari Dassur gazetesi de şunları yazmıştır: “Kralın seyahati ne Ürdün halkı arasında sevinç uyandırmış ne Arap ülkeleri tarafından onaylanmıştır. Arap devletleri bu seyahatin kendi hak ve menfaatlerini tehdit ettiğini sezmektedir. Arapların amacı tehlikeli maceralardan kaçınmak ve bağımsızlığa

⁶⁶ **Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete**, S 6536, 19 Şubat 1947, s.11901; **BCA**, 30.10.0.0/222.496.15; “Türk-Ürdün Antlaşması Metni”, **Ulus**, 16 Şubat 1947, s.1; “Türk-Ürdün Antlaşması”, **Cumhuriyet**, 16 Şubat 1947, s.1-3.

⁶⁷ Melek Fırat, Ömer Kürkçüoğlu, “Orta Doğu’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1:1919-1980**, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.617.

kavuşmaktır.” *El-Balad* gazetesi de: “İngiltere, Kral Abdullah’ın kendisine Ürdün’ü kayıtsız ve şartsız teslim ettiği gibi bütün orta ve yakın doğuyu devredebileceğini de mi umuyor” diye sorduktan sonra Kral Abdullah’ın Türkiye ile imzaladığı dostluk antlaşmasının hükümsüz olduğunu çünkü Kral Abdullah’ın yalnız kendisini temsil ettiğini açıklamıştır⁶⁸.”

Orta Doğu’daki siyasi durumu gözden geçiren *Cumhuriyet* gazetesinin *The Times* gazetesinden aktardığı bilgilere göre Türkiye-Ürdün Dostluk Antlaşması’yla ilgili şöyle denmiştir:

“Arap devletleri bağımsız olduktan sonra Ortadoğu’nun sükûneti üzerinde büyük etki yapmıştır. Bunun için Türkiye artık bu devletlere karşı ilgisiz kalamaz. Gazete, Suriye’nin antlaşma konusundaki endişeleriyle ilgili, Türkiye’nin her ikisi de Haşimî krallığı olan Irak ve Ürdün ile müttefik olduğunu ve tam bir birleşmenin ihtimal dâhilinde bulunduğunu kaydetmektedir.”

Ayrıca, Suriye’nin memnuniyetsizliğinin diğer sebebi Kral Abdullah’ın büyük Suriye hükümdarı olmak istediğinin düşünülmesidir. *The Times* gazetesi bazı Arap Birliği mensuplarının endişe duyabileceklerini ilave ederek şöyle demiştir:

“Kurulacak Yahudi devletinin Siyonistlerin Arap dünyasına nüfuz etmelerini sağlayacağından korkulmaktadır. Buna rağmen Ürdün ile Filistin’in, Arap kısmının birleştirilmesi istenmemektedir. Birlik mensupları bugün Ürdün’e fayda sağlayacak herhangi bir şeyin, yarı Irak için faydalı olacağına inanmamaktadır. Bu özellikle Arap Birliği’nde rakipsiz üstünlüğe sahip bulunan Mısır’ı ilgilendirmektedir. Mısır’ın nüfuzu İngiliz-Mısır anlaşmasının düzeltilmesi konusundaki isteklerini Arap Birliği’nin desteklemesine bağlıdır. Bu gibi nedenlerden dolayı Kral Abdullah’ın yaptıkları, Arap dünyasında yakından takip edilmekteydi⁶⁹.”

Türkiye-Ürdün Dostluk Antlaşması nedeniyle Suriye’de yaşayan Türklere yapılan baskı artmaya devam etmiştir. Suriye’ye bağlı Yayladağı’ndan alınan mektupta Bayır-Bucak Türkmenlerine yapılan baskılar ve işkenceler şöyle anlatılmıştır:

⁶⁸ “Ürdün Kralının Seyahati”, *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1947, s.1.

⁶⁹ “Ürdün Kralının Amman’dan Demeci”, *Akşam*, 21 Ocak 1947, s.1; “Türkiye Ürdün Dostluk Paktı”, *Cumhuriyet*, 21 Ocak 1947, s.1-3.

1947 TÜRKİYE-ÜRDÜN DOSTLUK ANTLAŞMASI VE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

“Emlak ve arazimi görmek üzere Bayır-Bucak’a gittim. Otuz bin nüfuslu ve Türklerden oluşan bir nahiye olan bu yerde Suriye Jandarmalarının halka, akla gelmez ağır davranışlarda bulunduğu dair hikâyeler dinledim. Maruz kaldıkları baskı ve işkenceyi bana gözyaşı arasında anlatan mazlum ve masum ırkdaşlarım artık ne pahasına olursa olsun mallarını, mülklerini satıp, anayurda iltica etmek üzere bulduklarını söylediler. Yapılan zulüm, baskı ve işkencenin bin bir türlüünden örnek olarak şunu anlatabilirim; Bundan üç ay önce sebep yokken Bayır-Bucak nahiye müdürü tarafından yakalanan Çukurcak köyünden Mustafa Uzun jandarma karakoluna götürülmüş ve dayakla öldürülmüştür. Mustafa’nın ailesi durum karşısında idarî ve adlî makamlara başvurmalarına rağmen hiçbir makam kendileriyle ilgilenmemiştir. Bu gibi olaylar nedeniyle Bayır-Bucak’ta otuz bin Türkün durumu ne olacaktır?”

diye sorulmuştur⁷⁰.

Londra’dan alınan habere göre Suriye, İskenderun ve Kilikya hakkındaki iddialarını BM’ye bildirmiştir. Şikâyetin konusu Fransa’nın kendisine ait olmayan toprakları Türkiye’ye vermesi ve Suriye’nin bunları istemesidir. Ankara’nın *Reuters*’ten verdiği bilgiye göre, Suriye, İskenderun ve çevresindeki Türk toprakları hakkındaki iddialarını BM’ye götürmeye karar vermiştir. Kudüs Radyosu Cemil Mardam’ın konuyla ilgili açıklama yaptığını ve İngiltere’nin Şam maslahatgüzarına bu kararı bildirdiğini söylemiştir. Ankara’da ise Suriyelilerin, Adana ve çevresi dâhil Hatay hakkında BM’ye başvurmaya karar verdiklerine dair Londra ve Yakın Doğu radyolarının 29 Ocak’ta verdikleri haberler gülünç bulunmuştur. Böyle bir konunun tartışılması dahi düşünülmemekle birlikte, bazı çevrelerde haberin Suriye tarafından Lazkiye Türklerine yapılan zulüm, işkence ve imha hareketlerini doğrulayıcı niteliği üzerinde durulmuştur. Bayır-Bucak ve Hazine çevresini yasak bölge ilan eden Suriye, aldığı bütün önlemlere rağmen dış basın tarafından durumun duyulması karşısında örtbas edici propagandaya başvurmuştur. Yüzde yüz Türk olan bu nahiyeler Türkiye-Fransız sınır komisyonunun çalışmaları sırasında dikilmiş sınır taşlarını, birçok gece söküp, kendi köyleri dışında sıralayarak ana vatana bağlılığını göstermiştir. Buna rağmen sınır, bu köyleri Suriye sınırında bırakılacak şekilde çizilmiştir. Duruma şahit olan yerel hükûmet o zamandan önlem alarak, bu bölgeyle Türkiye sınırı arasındaki Keset nahiyesine Hatay’ın anavatana katıldığı

⁷⁰ “Suriye’de Türkler Tazyik Görüyor”, *Ulus*, 24 Ocak 1947, s.2; “Suriyeliler İşi Azıttılar”, *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1947, s.1.

dönemde bir gece içinde Ermenileri yerleştirmiştir. Suriyeliler o zamandan itibaren iyi gözle görmedikleri Lazkiye Türklerine yapmakta oldukları baskı ve zulümleri Türkiye-Ürdün Dostluk Antlaşması ile gittikçe arttırmıştır. Bu gülünç teşebbüse dair haberin diğer ülkelerin dikkatini Lazkiye Türklerinden başka bir habere çekme amacından kaynaklandığının anlaşıldığı belirtilmiştir⁷¹.

Cumhuriyet gazetesinde: “Suriye Hükümeti’nin Hatay ve çevresinin, kendisine verilmesi konusunda BM’ye başvuru yapacağıyla ilgili haberlerin netlik kazanmamasına rağmen beklemenin daha iyi olacağı düşünülebilirse” denilerek konuyla ilgili açıklama yazısı yayımlanmıştır. Gazetede yapılan açıklamada Türk toprakları ve bütünlüğü hakkında her ne şekil ve mahiyette olursa olsun, söylenen her sözü bir an dahi cevapsız bırakmak doğru olmayacağı için Suriye’nin Hatay vilayeti veya herhangi bir Türk toprağı hakkındaki iddia ve talebinin bütün Türkiye’de en derin tiksintiyle karşılanacağı söylenmiştir. Bu talep ve iddiayı ileri süren Suriyelilerin her şeyden önce şunu öğrenmeleri gerekir ki, Türk Bağımsızlık Savaşı, İskenderun’un kurtarılmasıyla son bulmuştur. İskenderun’un hemen yanında olup Suriyeliler tarafından Kilikya adıyla anılan toprakların her karışı büyük kahramanlıklar ve savaşlarla kurtarılmış ve bu toprakların hepsi Türk’ün ebedi yurdu olarak, asla ayrılmaz parçası olmuşlardır. Dünyada hiçbir kudret, bu toprakların bir zerresini dahi Türklükten ayıramaz ve ayırmasına imkân yoktur. Daha dün kurulan ve bağımsızlığını BM’nin yardımıyla kurtaran Suriye’nin, aradan bir yıl geçmeden komşuları aleyhine genişleme siyaseti takip etmesine hayret edilir gülünür. Galiba Suriye, kuzey komşusunun bağımsızlığını yalnız kendi gücüne ve kendi kudretine borçlu olduğunu unutarak hareket ediyor⁷². Suriye’nin Hatay ve çevresinin, kendisine verilmesi konusunda BM’ye başvuracağıyla ilgili haberler Cemil Mardam tarafından, yabancı haber ajans muhabiriyle yaptığı söylenen beyanat haberini yeni duyduğu söylenerek, haberler konusunda imalı bir açıklama yapılmıştır⁷³.

Dünya basınının bölgeye odaklandığı zamanda Suriye ve Türkiye yetkilileri sessiz kalmak istememiştir. Suriye Jandarma Teşkilatı şefi Hrand Maloyan yaptığı açıklamada: “Türk basınının aldığı haberlerin aslı ve esası yoktur. Siyasî amacı olan bir sürü yalanın karşısında olduğumuz aşikârdır. Türklerin iddia ettiği gibi Cezire, Fırat ve Alevi bölgelerinde, Süleyman Mürşit olayı bir

⁷¹ “Suriye’nin Çılgınlığı”, *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1947, s.1.

⁷² “Suriye’nin Çılgınlığı”, *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1947, s.1.

⁷³ “Suriye Başbakanı Mardam’ın Beyanatı”, *Akşam*, 31 Ocak 1947, s.1.

yana bırakılırsa, Haziran 1945'ten itibaren karışıklık olmamıştır” demiştir. Cemil Mardam ise: “İskenderun konusu ile Suriye ve Türkiye arasında askıda bulunan bütün meseleler için dostça çare bulacağız” açıklamasında bulunmuştur. Başbakan, gazetecilerin dedikodusuna rağmen, Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin çok derin olduğunu sözlerine eklemiştir⁷⁴. Ancak gerek muhalif basında gerek dünya basınında (özellikle Rus ve Fransız basını) Türklere zulüm haberleri devam etmiştir. Antakya basını Lazkiye ve çevresindeki Türklerin, baskıcı olarak nitelenen Suriye idaresinden kurtulma isteklerinin, gazetede çıkan haberlerle arttığını belirtmiştir⁷⁵. Türkiye'nin güney sınırından gelen haberlere göre, antlaşmanın imzalanması Suriye'nin ülkede yaşayan Türklere karşı sert tepki göstermesine neden olmuştur. Suriye'nin aldığı kararla Lazkiye, Fırat ve Cezire'yi yasak bölge ilan ettiği anlaşılmıştır. Bu bölgelere yabancıların girmesi yasaklanmıştır. Adı geçen bölgelerden gelen yolcuların anlattığına göre yasağın sebebi o bölgelerde yaşayan Türklere karşı Suriye Araplarının yaptığı ve gittikçe arttırdığı kötü muamelenin dışarıya aksetmesini önlemektir. Suriye özellikle Lazkiye'ye bağlı Bayır, Bucak ve Hazine nahiyelerindeki Türklere karşı antlaşmanın ardından olumsuz muamelelere başlamıştır⁷⁶. Suriye hükûmetinin ülkedeki Türklere aşırı davranışından dolayı Türkiye'ye yapılacak göç hareketine önlem olarak yerel yönetim tarafından özel tedbirler alınmıştır⁷⁷. Çıkan haberlerin doğru olup olmadığı konusu TBMM'de gündeme alınmış, Dışişleri Bakanından konuyla ilgili açıklama beklenmiştir⁷⁸.

Suriye ekonomisindeki daralma ve vergilerin artmasından dolayı Ermenilerin zorla çalıştırılmaya başlandığı haberleri alınmaya başlanmıştır. Bu nedenle Ermenilerin bir kısmı Rusya'ya gitse de büyük kısmı Türkiye'ye iltica etmenin daha iyi olduğunu düşünmüştür⁷⁹. Bu ekonomik sıkıntıda Arap Birliğinden yardım göremeyen Suriye'ye, bölgedeki liman ve ticari yollara sahip olmak isteyen Sovyetler yardım etmeye başlamıştır. Bundan dolayı, Suriye gazeteleri, sanki Suriye'de değil, Moskova'da çıkan gazetelerin

⁷⁴ “Türkiye-Suriye”, **Akşam**, 3 Şubat 1947, s.1; “Suriye Başbakanı Yeni bir Demeçte Bulundu”, **Ulus**, 4 Şubat 1947, s.2; **BCA**, 30.10.0/265.792.45.

⁷⁵ “Suriye Birleşmiş Milletlere Müracaatını Yalanlıyor”, **Cumhuriyet**, 30 Ocak 1947, s.1.

⁷⁶ “Suriye'de Türklere Karşı Tazyik Başladı”, **Cumhuriyet**, 15 Ocak 1947, s.1; Bademci, **a.g.e.**, s.150. Bağımsız Hatay Devleti zamanında bu idareye bağlı olan Kesep, Bayır-Bucak yeniden Suriye tarafında bırakılmış ve Cebel-i Akra Türkmenleri de denilen bu insanlar ikiye bölünmüş, Bayır-Bucak Suriye'ye, Yayladağı Türkiye'ye verilmiştir.

⁷⁷ “Suriye'deki Türklere Karşı Yapılan Tazyikler”, **Cumhuriyet**, 22 Ocak 1947, s.1.

⁷⁸ **BCA**, 490.1.0.0/607.102.19; **BCA**, 30.1.0.0/53.314.2; “Türkiye-Suriye Münasebetlerine Dair Bir Soru”, **Ulus**, 18 Şubat 1947, s.1.

⁷⁹ “Suriye'de Hatay için Nümayişler Tertip Ediliyor”, **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1947, s.1.

kopyası gibi yayınlanmakta, özellikle Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkileri Sovyetlerin bakış açısıyla ele almaları, bağımsızlığını kazanmakla övünen Suriye'nin bağımsız görüş sahibi olmadığını ve ayrıca böyle davranmasının sebebinin nefret olduğunu da göstermiştir⁸⁰. Mısır'ın Maliye Bakanı Müsteşarı Osman Abaza, *el-Assas* gazetesinde Türkiye lehine yazılan yazıya karşılık *Ahbarülyevm* gazetesine yazdığı yazıda İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren varlığını savunmak için askerî bakımdan hazır olan Türkiye bizce nasıl kötü olabilir diyerek sorularına devam etmiştir⁸¹.

Basında Arap dünyası hakkında görüşler dile getirilirken Hatay'ın ana vatana katılması sırasında Suriye'de kalmak için oy kullanan yaklaşık bin Alevinin, Cumhuriyet idaresinin Osmanlı ve Fransız idaresine benzemediğini ve hukuk devleti olduğunu görerek, tekrar Hatay'a dönmek istedikleri yerel parti teşkilatına bildirdiği haberi yer almıştır⁸². Hatay konusunun yeniden gündeme geldiği dönemde Kral Abdullah'ın büyük Suriye ile ilgili yaptığı açıklama da aynı dönemde basında yer almıştır. Buna göre Kral Abdullah Irak, Ürdün, Suriye ve Filistin'in bir kısmının da dâhil edildiği bir Arap federasyonunun kurulması için ilk aşamanın Irak-Ürdün antlaşması olduğunu, ikinci aşamanın ise büyük Suriye olduğunu söylemiştir⁸³. Ayrıca isteğinin Arap federasyonunun kurulması olduğunu, amacının Suriye'nin kralı olmak olmadığını açıklamıştır⁸⁴. Ayrıca Suriye seçimlerini takip eden süreçte yani Ağustos 1947'de Kral Abdullah Ürdün, Suriye ve Irak'ın birleşme planı için kurulacak federasyon hakkında radyo yayınında da çağrıda bulunmuştur⁸⁵.

⁸⁰ “Güney Sınırimızda Kürt Devleti Kurma Hülyaları”, *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1947, s.1; A. Dosbolov, **Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu Politikası: İran ve Suriye Örneği**, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yalova 2014, s.57. Sovyetler ve Suriye arasında diplomatik ilişkiler Temmuz 1944 tarihinde başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde Suriye, Sovyetlerin Orta Doğu'daki en önemli ortağı olmuştur.

⁸¹ **BCA**, 30.10.0.0/267.800.17.

⁸² **BCA**, 490.10.0/584.17.1.

⁸³ Simon, R. S., “The Hashemite ‘Conspiracy’: Hashemite Unity Attempts, 1921-1958”, **International Journal of Middle East Studies**, S 5/3, 1974, s.317.

⁸⁴ “Kral Abdullah Büyük Bir Müslüman Federasyonu Kurulmasını İstiyor”, **Akşam**, 12 Haziran 1947, s.1; “Büyük Suriye”, **Ulus**, 13 Haziran 1947, s.1.

⁸⁵ John Mchugo, **Syria From The Great War to Civil War**, Saqi Books, London 2014, s.125.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin Arap ülkeleriyle özellikle, Mısır, Irak, Suriye ve Ürdün gibi ülkelerle, ilişkilerinin çok iyi olduğu görülmüştür. Ancak Arap milliyetçiliğini kullanan Sovyet Rusya ve Fransa'nın Suriye-Türkiye ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Ürdün Kralı'nın Türkiye ile ilişkisi ve Arap devletlerinin Ürdün Kralı'na olan bağlılığı göz önüne alındığında, Türkiye-Ürdün yakınlaşmasının, Suriye'de Sovyet Rusya'nın etkisini kıracağı da bir gerçektir. Suriye'nin en büyük korkusu ise Kral Abdullah'ın büyük Suriye devletinin başına geçebilecek kadar etkili bir güce sahip olmasıdır.

Suriye'de hükümet, 1947 Türkiye-Ürdün Dostluk Antlaşması sonrasında, öncelikle Bayır ve Bucak'ta Türkmenlere baskı kurmaya başlamıştır. Daha sonra fiziki müdahaleyle kendini belli eden bu zulüm ile muhalefet, Sovyet ve Fransız gazetelerinde Türkiye'ye karşı yapılan propagandayla devam etmiştir. Her ne kadar Suriye yönetimi birkaç muhalif gazeteyi kapatma kararı alsa da ekonomik desteğini esirgemeyen Sovyetler bu haberlerin devam etmesini sağlamıştır.

Günümüzde hâlâ Rusya'nın bölgede etkin güç olması, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgeye ekonomik desteğini esirgemeyen Sovyet Rusya'nın bir ürünüdür. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde istediğini alamayan Sovyet Rusya ile Türkiye'nin ilişkisi, 1947 baharına gelindiğinde (1947 Türk-Ürdün Dostluk Antlaşması'ndan hemen sonra) en düşük seviyesini görmüştür⁸⁶. Suriye'de Şubat 1947'den itibaren ekonomi gittikçe daralmış ve bu koşullarda yatırımcı Ermenilerin büyük bir kısmının Sovyetlere gitmek yerine Türkiye'nin daha demokratik bir ülke olduğunu belirtmesi ve Suriye'ye geçen Alevilerin tekrar Türkiye'ye dönme isteği Suriye yönetimini rahatsız etmiştir. Muhaliflerin yaptığı baskıyı ekonomik kırımlardan dolayı önleyemeyen Suriye yönetimi, azınlık olarak gördüğü Türkmenlerin, Alevilerin ve Ermenilerin bölgede kalmaları için çeşitli planlar yapmaya başlamıştır. 1947'nin sonuna gelindiğinde ise bölgedeki bir diğer azınlık olarak görülen Kürtlerin, silahlandırılıp paralı asker olarak bölge güvenliğine getirilmeye başlanması ve bölgede kamu görevlerinde Kürtlerin daha fazla görevlendirilmesi, bir diğer azınlık olarak görülen Türk ve Türkmen gruba

⁸⁶ Yasmin Qureshi, "A Review of Turkey's Foreign Policy", **Pakistan Horizon**, Vol. 30, No.1, 1977, s.56.

baskıyı arttırmıştır. Türk basınında çıkan haberlere göre, Suriye'nin kuzeyinde Kürtlerin güvenlik ve ticaret alanında etkin rol almasının temelleri de Türkiye-Ürdün Dostluk Antlaşması'na dayanmaktadır. Çünkü ilgili antlaşmaya tepki olarak Suriye'nin Arap milliyetçiliği ile oluşturduğu politika bu sonucu doğurmuştur.

İntihal Taraması

Plagiarism Detection

Bu makale intihal taramasından geçirildi. (<https://intihal.net/>)
| *This paper was checked for plagiarism. (<https://intihal.net/>)*

Etik Beyan

Ethical Statement

Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. | *There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.*

Açık Erişim Lisansı

Open Access License

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. | *This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License*

KAYNAKÇA

“Arap Memleketleriyle Olan Münasebetlerimiz”, **Cumhuriyet**, 6 Şubat 1947.

Armaoğlu, Fahir, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları 1948-1988**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1989.

Atallah, Raymond, “Suriye Devrimi Kazansa da Davasını Kaybetti”, **AKP’nin Suriye Savaşı**, Der. Hamide Yiğit, Tekin Yayınları, İstanbul 2014, s.145-155.

Avar, Banu, **Batı’nın Politikaları Bugün de Aynı: Böl ve Yut**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016.

Ayrancı, Zişan Şirin, **Türkiye Suriye İlişkileri**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2006.

“Aziz Misafirimiz Bugün Ankara’dan Ayırılıyor”, **Cumhuriyet**, 11 Ocak 1947.

“Aziz Misafirimiz Ürdün Kralı Abdullah Ankara’da”, **Cumhuriyet**, 9 Ocak 1947.

“Aziz Misafirimiz”, **Ulus**, 10 Ocak 1947.

Bademci, Ali, **Suriye’de Türkmenler ve Bayır-Bucak**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014.

Bilgenoğlu, Ali, **Osmanlı Devleti’nde Arap Milliyetçi Cemiyetleri**, Yeniden Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2007.

Bozkurt, Celil, **Birinci Dünya Savaşı’nda Filistin-Suriye Cephesinin Çöküşü**, Altınorda Yayınları, İstanbul 2019.

Budak, Âdem, **Hatay Sorununun İzmir Basımına Yansımaları (1936-1939)**, Berikan Yayınevi, Ankara 2020.

Buzbınar, Şit Tufan, “Suriye”, **DİA**, 9. Cilt, TDV Yayınları, İstanbul 2009, s.550-555.

“Büyük Misafiri Bizzat İnönü Karşıladi”, **Ulus**, 9 Ocak 1947.

“Büyük Misafirimizin Dünkü Ziyaretleri”, **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1947.

“Büyük Suriye”, **Ulus**, 13 Haziran 1947.

Cemal Paşa, **Hatıralar**, Haz. Behçet Cemal, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1977.

Cingöz, İsmail, **Türkiye- Suriye İlişkilerinin Dönüşümü Arap Baharı ve Hatay Faktörü**, Yade Akademik Yayınları, Ankara 2018.

Çaycı, Ahmet, **Ürdün'de Osmanlı Mimarisi**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

Çelik, Mustafa Edip, "İkinci Dünya Savaşı Bitiminden Bağdat Paktı'na Geçen Süreçte Türkiye'nin Ortadoğu Politikası", **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S 64, 2019, ss.475-497.

Çeliker, İlhan, "Atatürk'ün Ortadoğu Politikası", **Tarih Okulu Dergisi**, S 34, 2018, ss.645-66.

Çiçek, M. Talha, **Cemal Paşa Suriye'de-Birinci Dünya Savaşı Yılları**, Kronik Yayınları, İstanbul 2020.

Çiçek, M. Talha, **War and State Formation in Syria: Cemal Pasha's Governorate During World War I, 1914-1917**, Routledge, New York 2014.

Dağ, Ahmet Emin, "Suriye: Küresel ve Bölgesel Kaostan Beslenen İç Savaş", **İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi**, İstanbul Temmuz 2015.

Dağıstan, Adil, Sofuoğlu, Adnan, **İşgalden Katılma Hatay-Atatürk'ün Dış Politika Zaferi**, Phoenix Yayınları, Ankara 2008.

Doğru, Deniz, "I. Dünya Harbi Sırasında Şerif Hüseyin'in Siyasi Faaliyetleri", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S 2/2, 2001, s.51-57.

Dosbolov, A., **Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu Politikası: İran ve Suriye Örneği**, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yalova 2014.

Duran, Hasan, "Adana Protokolü Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri", **Ortadoğu Yıllığı**, S 7, 2011, s.501-518.

"Dün Geceki Ziyafette Söylenen Nutuklar", **Akşam**, 9 Ocak 1947.

Erendor, Metin, **Suriye ve Türkmenler**, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2016.

Fırat, Melek, Kürkçüoğlu, Ömer, "Orta Doğu'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1:1919-1980**, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.615-652.

Gershoni, Israel, "Rethinking the Formation of Arab Nationalism in the Middle East, 1920-1945: Old and New Narratives", **Rethinking Nationalism**

in the Arab Middle East, Ed. James Jankowski, Israel Gershoni, Columbia University Press, New York 1997, s.1-26.

“Güney Sınırımızda Kürt Devleti Kurma Hülyaları”, **Cumhuriyet**, 7 Şubat 1947.

Hathaway, Jane, **Osmanlı Hâkimiyetinde Arap Toprakları**, Çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2016.

Hatipoğlu, Süleyman, **Filistin Cephesi’nden Adana’ya Mustafa Kemal Paşa**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.

<http://www.ismetinonu.org.tr/tarihte-bugun-8-ocak>.

İnce, Erdal, “Suriye’de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye”, **Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi**, S 1/1, 2017, s.261-280.

Jörum, Emma Lundgren, “The Importance of The Unimportant: Understanding Syrian Policies Towards Hatay, 1939-2012”, **Turkey-Syria Relations Between Enmity and Amity**, Ed. Raymond Hinnebusch, Özlem Tür, Ashgate Yayınları, Surrey GU9 7PT, England 2013, s.111-125.

Kapusuz, Murat, **Birinci Dünya Savaşı’nda Suriye-Filistin Cephesi’nde Osmanlı Devleti’nin Havacılık Faaliyetleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018.

Khella, Karam, **Uygarlığın Beşiğinden Modern Dünyanın Krizine Suriye**, Çev. Seven Hasdemir, Pales Yayınları, İstanbul 2017.

Kılınçkaya, M. Derviş, **Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2008.

“Kral Abdullah Bu Sabah İskenderun’a Geliyor”, **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1947.

“Kral Abdullah Büyük Bir Müslüman Federasyonu Kurulmasını İstiyor”, **Akşam**, 12 Haziran 1947.

“Kral Abdullah Geliyor”, **Akşam**, 7 Ocak 1947.

“Kral Abdullah, **Biz Osmanlı’ya Neden İsyân Ettik?**, Çev. Halit Özkan, Klasik Yayınları, İstanbul 2015.

“Kral Abdullah’ın Dünkü Ziyaretleri”, **Cumhuriyet**, 14 Ocak 1947.

“Kral Abdullah”, **Akşam**, 1 Ocak 1947.

“Kral İstanbul’a Yazında Gelmek Niyetinde”, **Akşam**, 17 Ocak 1947.

“Kral Majeste Abdullah Şehrimize Geldi”, “Majeste Ürdün Kralı Dün Boğaz’da Bir Gezinti Yaptılar”, **Akşam**, 12-13 Ocak 1947.

Krämer, Gudrun, **Filistin Tarihi Osmanlı Fethinden İsrail Devleti’nin Kuruluşuna**, Çev. Suphi Nejat Ağırnaslı, Verita Yayınları, İstanbul 2017.

Kurşun, Zekeriya, **Yol Ayrımında Türk-Arap İlişkileri**, İrfan Yayınevi, İstanbul 1992.

Kurtoğlu, Mehmet, **Eski Dünyaya Seyahat Suriye-Ürdün-Mısır**, Çizgi Kitabevi, Konya 2014.

Kürkçüoğlu, Ömer E., **Türkiye’nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası (1945-1970)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1972.

Kürkçüoğlu, Ömer E., **Osmanlı Devleti’ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.

Lutskiy, Borisoviç, **Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla**, Çev. Turan Keskin, Yordam Kitap, İstanbul 2011.

Ma’oz, Moshe, Ginat, Joseph, Winckler, Onn, “Introduction: The Emergence of Modern Syria”, **Modern Syria From Ottoman Rule to Pivotal Role in the Middle East**, Ed. Moshe Ma’oz, Joseph Ginat, Onn Winckler, Sussex Academic Press, Portland, Oregon 1999, s.1-15.

“Majeste Abdullah İskenderun’a Bugün Geliyor”, **Ulus**, 7 Ocak 1947.

“Majeste Abdullah İstanbul’dan Ayrıldı”, **Cumhuriyet**, 17 Ocak 1947.

“Majeste Kral Bugün Ankara’da”, **Ulus**, 8 Ocak 1947.

“Majeste Ürdün Kralının Yeni Beyanarı”, **Akşam**, 11 Ocak 1947.

McHugo John, **Syria: A Recent History**, Saqi Books, London UK 2014.

McHugo, John, **Syria From The Great War to Civil War**, Saqi Books, London 2014.

1947 TÜRKİYE-ÜRDÜN DOSTLUK ANTLAŞMASI VE TÜRKİYE-SURİYE
İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

Okur, Mehmet Akif, “Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası”, **Bilig**, S 48, 2009, s.137-156.

Okur, Mehmet Akif, Salık, Nuri, “Osmanlı İdaresi ve Fransız Manda Yönetimi Altındaki Suriye”, **Bağımsızlıktan Arap Baharı’na Suriye İç ve Dış Politika**, Ed. Mehmet Akif Okur, Nuri Salık, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2016, s.1-28.

Özcan, Azmi, “Şerif Hüseyin”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)**, 38. Cilt, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s.585-586.

Öztürkçi, Alpaslan, “Soğuk Savaş’ın 1950’li Yıllarda Ortadoğu’da Yaşanan Askeri Darbelere Etkileri”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, S 17/34, 2017, s.373-394.

Polat, Ü. Gülsüm, **I. Dünya Savaşı’nda Kanal Harekâtları (Hazırlık-Harekât-Netice)**, Selenge Yayınları, İstanbul 2021.

Polat, Ü. Gülsüm, **Türk-Arap İlişkileri Eski Eyaletler Yeni Komşulara Dönüşürken 1914-1923**, Kronik Yayınları, İstanbul 2019.

Provence, Michael, **Büyük Suriye İsyanı Arap Milliyetçiliğinin Yükselişi**, Çev. Nida Nur Yüksel, Pınar Yayınları, İstanbul 2020.

Qureshi, Yasmin, “A Review of Turkey’s Foreign Policy”, **Pakistan Horizon**, Vol. 30, No.1, 1977, s.54-71.

Resmî Gazete, S 6536, 19 Şubat 1947.

Salık, Nuri, **Syrian Foreign Policy From Independence to the Baathist Coup 1946-1963**, Orion Kitabevi, Ankara 2014.

Sanjian, Avedis K., “The Sanjak of Alexandretta (Hatay): Its Impact on Turkish- Syrian Relations (1939-1956)”, **Middle East Journal**, V.10, No.4, 1956, s.379-394.

Saray, Mehmet, **Türkiye ve Yakın Komşuları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.

Simon, R. S., “The Hashemite ‘Conspiracy’: Hashemite Unity Attempts, 1921-1958”, **International Journal of Middle East Studies**, S 5/3, 1974, s.314-327.

Soy, Bayram, “Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918’e Kadar”, **Bilig**, S 30, Yaz 2004, s.173-202.

“Suriye Başbakanı Mardam’ın Beyanatı”, **Akşam**, 31 Ocak 1947.

“Suriye Başbakanı Yeni bir Demeçte Bulundu”, **Ulus**, 4 Şubat 1947.

“Suriye Birleşmiş Milletlere Müracaatını Yalanlıyor”, **Cumhuriyet**, 30 Ocak 1947.

“Suriye’de Hatay için Nümayişler Tertip Ediliyor”, **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1947.

“Suriye’de Türkler Tazyik Görüyor”, **Ulus**, 24 Ocak 1947.

“Suriye’de Türklere Karşı Tazyik Başladı”, **Cumhuriyet**, 15 Ocak 1947.

“Suriye’deki Türklere Karşı Yapılan Tazyikler”, **Cumhuriyet**, 22 Ocak 1947.

“Suriye’nin Çılgınlığı”, **Cumhuriyet**, 29 Ocak 1947.

“Suriyeliler İşi Azıttılar”, **Cumhuriyet**, 26 Ocak 1947.

Şahin, Cemalettin, “Suriye”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)**, 9. Cilt, TDV Yayınları, İstanbul 2009, s.544-545.

Şahin, Mehmet, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim”, **Akademik Ortadoğu**, S 4/2, 2010, s.9-22.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 4, Bileşim:43, 12.02.1947.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 4, Bileşim:44, 14.02.1947.

Tomar, Cengiz, “Suriye”, **DİA**, 9. Cilt, TDV Yayınları, İstanbul 2009, s.545-550.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2/112.85.11.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2/112.89.10.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10.0.0/222.496.15.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10.0.0/265.792.45.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.1.0.0/607.102.19.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.1.0.0/53.314.2.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10.0.0/267.800.17.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.1.0.0/584.17.1.

“Türkiye Ürdün Dostluk Paketi”, **Cumhuriyet**, 21 Ocak 1947.

“Türkiye-Arap Birliği Tasavvurları”, **Cumhuriyet**, 2 Ocak 1947.

“Türkiye-Suriye Münasebetlerine Dair Bir Soru”, **Ulus**, 18 Şubat 1947.

“Türkiye-Suriye”, **Akşam**, 3 Şubat 1947.

“Türk-Ürdün Antlaşması Metni”, **Ulus**, 16 Şubat 1947.

“Türk-Ürdün Antlaşması”, **Cumhuriyet**, 16 Şubat 1947.

“Türk-Ürdün Dostluk Antlaşması”, **Ulus**, 15 Şubat 1947.

Umar, Ömer Osman, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004.

“Ürdün Kralı Abdullah Dün Sabah İskenderun’a Geldi”, **Cumhuriyet**, 8 Ocak 1947.

“Ürdün Kralı Bugün Ankara’da”, **Akşam**, 8 Ocak 1947.

“Ürdün Kralı Majeste Abdullah Şehrimizde”, **Cumhuriyet**, 13 Ocak 1947.

“Ürdün Kralının Amman’dan Demeci”, **Akşam**, 21 Ocak 1947.

“Ürdün Kralının Seyahati”, **Cumhuriyet**, 19 Ocak 1947.

Yazar, Yusuf, **Ortadoğu’nun Son Yüzyılı (1901-2017)**, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2017.

Yılmaz, Hadiye, **Suriye’de İşgal ve Direniş 1919-1922**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

Zeine, N. Zeine, **The Emergence of Arab Nationalism**, Caravan Books, New York 1973.

